

Ks. Henryk M. Jagodziński – New Delhi (Indie)

POLACY I BŁOGOSŁAWIONY KARD. ALOJZIE STEPINAC W OPUBLIKOWANYCH DOKUMENTACH 1940–1944

1. Postać błogosławionego kard. Alojzije Stepinaca

W czasie, gdy Europa została podzielona żelazną kurtyną, wraz z wprowadzaniem komunizmu w krajach opanowanych przez Armię Czerwoną, rozpoczęły się prześladowania Kościoła. Tuż po zakończeniu II wojny światowej w więzieniu znaleźli się również i biskupi. Wystarczy wymienić takie nazwiska, jak chociażby kardynałowie: Wyszyński, Mindszenty, Beran, Trochta, Tomášek, Korec, Hossu, Nguyen Van Hun. Wśród tych wybitnych osobistości był też kard. Alojzije Stepinac, arcybiskup Zagrzebia, który został beatyfikowany przez św. Jana Pawła II 3 października 1998 r., w narodowym sanktuarium maryjnym Chorwacji w Mariji Bistricy, podczas drugiej pielgrzymki Ojca Świętego do tego kraju. Kim był błogosławiony kardynał?

Alojzije Stepinac urodził się 8 maja 1898 r. w wiosce Brezarić, należącej do parafii Krašić koło Zagrzebia, w głęboko religijnej rodzinie rolniczej. W 1915 r. ukończył szóstą klasę gimnazjum i zdecydował się wstąpić do Arcybiskupiego Seminarium Duchownego w Zagrzebiu. Jednakże po złożeniu egzaminu maturalnego w gimnazjum w Zagrzebiu w roku 1916, został wezwany do służby wojskowej w armii austro-węgierskiej. Po odbyciu przyspieszonego kursu oficerskiego, skierowano go na front włoski, gdzie w czasie ofensywy pod Pieve dostał się do włoskiej niewoli. Z obozu jenieckiego zgłosił się do formowanego legionu jugosłowiańskiego, z którym uczestniczył w walkach na froncie w rejonie Salonik. Wiosną 1919 r., po demobilizacji, wrócił do domu rodzinnego, ale zamiast kontynuować naukę w seminarium, rozpoczął studia na wydziale agronomii Uniwersytetu Zagrzebskiego. Studiów nie ukończył, ponieważ ciężko mu było znieść panującą tam liberalną atmosferę, sprzeczną z wyznawanymi przez niego wartościami.

W 1924 r. Alojzije Stepinac zdecydował się pójść za głosem powołania, które ciągle się w nim odzywało. W tym też roku udał się na studia do Rzymu,

gdzie zamieszkał w *Collegium Germanicum*. Na Uniwersytecie Gregoriańskim obronił dwie rozprawy doktorskie: z filozofii i teologii. Świecenia kapłańskie przyjął 26 października 1930 r., razem ze swoim kolegą Franciszkiem Šeperem, swoim późniejszym następcą na stolicy arcybiskupiej w Zagrzebiu oraz przyszłym prefektem Kongregacji Doktryny Wiary. W pierwszych latach swojej służby kapłańskiej pracował na stanowisku ceremoniarza abpa Antoniego Bauera, ówczesnego arcybiskupa Zagrzebia, a później jako notariusz kurii arcybiskupiej. 26 maja 1934 r. w duchu posłuszeństwa, chociaż nie bez wewnętrznych oporów, przyjął decyzję papieża Piusa XI o nominacji na arcybiskupa koadiutora Zagrzebia. Po śmierci abpa A. Bauera 7 grudnia 1937 r. przejął służbę i tytuł arcybiskupa metropolity w Zagrzebiu oraz przewodniczącego Konferencji Episkopatu Jugosławii. Szczególną troską obejmował Seminarium Duchowne i akcję powołań. Kapłanów wzywał do zachowania jedności i współpracy z biskupem oraz zaciśniania więzi między sobą. W wielu kazaniach wzywał do wierności Ojcu Świętemu, Chrystusowemu zastępcy w Rzymie. Na wiosnę 1941 r., po ataku państw Osi na Królestwo Jugosławii, i po jej upadku, w Zagrzebiu zostało utworzone Niezależne Państwo Chorwackie (10.04.1941), które w rzeczywistości całkowicie było uzależnione od nazistowskich Niemiec i faszystowskich Włoch. W czasie otwarcia chorwackiego sejmu – Saboru 23 lutego 1942 r. arcybiskup Stepinac wygłosił przemówienie do parlamentarzystów, dając im konkretne wskazania: aby ustanawiali prawa uczciwe, które nie będą się sprzeciwiały prawu Bożemu, prawa sprawiedliwe, które by rozkładały równomiernie obowiązki i przywileje na wszystkich, i prawa możliwe do wykonania. Interweniował do państwowej władzy z powodu prześladowania Żydów, Serbów, Cyganów i wszystkich zagrożonych prześladowaniami.

Po opanowaniu byłego Królestwa Jugosławii przez komunistów Josipa Broza Tito, rozpoczęło się budowanie nowego porządku. Kiedy abp Stepinac odmówił założenia Chorwackiego Kościoła Narodowego, odłączonego od Stolicy Apostolskiej, wówczas zainicjowano przygotowania do pokazowego procesu. Dnia 18 września 1946 r. arcybiskup został aresztowany, a już 30 września tego samego roku rozpoczął się jego proces. Oskarżyciel stawiał mu zarzuty: o współpracę z okupantem, o „przymusowe” chrzczenie wiernych prawosławnego wyznania, o działalność przeciwko interesom narodowym. Wyrok został ogłoszony 11 października 1946 r., o godzinie 10.15. Arcybiskupa Alojzije Stepinaca uznano za winnego wszystkich zarzutów przedstawionych mu w pięciostronicowym akcie oskarżenia i skazano na szesnaście lat ciężkich robót oraz utratę praw obywatelskich na okres pięciu lat. Po 1864 dniach spędzonych w więzieniu w Lepoglawie abp Alojzije Stepinac został umieszczony w areszcie domowym na plebani w rodzinnej parafii Krašić, dokąd przybył 5 grudnia 1951 r.

Papież Pius XII w 1953 r. nadał abpowi Stepinacowi godność kardynalską, na co komunistyczna Jugosławia zareagowała zerwaniem stosunków

dyplomatycznych ze Stolicą Apostolską. Z okresu pobytu w Lepoglavi i Krašiću nie odnaleziono karty zdrowia kardynała, trudno więc jest określić stan jego zdrowia z tego etapu życia. Według postulatora, ks. prałata Juraja Batelja, istnieją świadectwa mówiące o systematycznym zatrutowaniu kardynała podczas jego pobytu w więzieniu. Kardynał Alojzije Stepinac, arcybiskup Zagrzebia, zmarł opatrzony sakramentami 10 lutego 1960 r. W pierwszych miesiącach niepodległości chorwacki parlament, który w Chorwacji nosi od wieków nosi nazwę Sabor, ogłosił deklarację potępiającą sfinansowany proces i anulował wyrok wydany na kardynała Stepinaca¹.

2. Dokumenty z okresu II wojny światowej dotyczące spraw polskich

W 2010 r. postulator kanonizacji bł. kard. Alojzije Stepinaca, ks. prałat Juraj Batelja, opublikował monumentalne dzieło pt. *Błogosławiony Alojzije Stepinac – świadek Ewangelii miłości. Życiorys, dokumenty i świadectwa – przed, w czasie i po drugiej wojnie światowej*². W trzech obszernych tomach zebrał 691 dokumentów, rozproszonych po różnych archiwach, z czego 38 dotyczy spraw polskich.

1. (56)³ List Konsula Generalnego Rzeczypospolitej Polskiej w Zagrzebiu, Mieczysława Grabińskiego, w którym dziękuje Arcybiskupowi Alojzije Stepinacowi za gościnność okazaną wygnanym polskim księżom oraz wiernym, wyrażając jednocześnie ubolewanie, że władze Banowiny nie okazały gościnności wobec tych ludzi. Zagrzeb, 12 grudnia 1940. List napisany był po chorwacku (t. II, s. 106–107).

2. (61) List JEm kard. Augustyna Hlonda, Prymasa Polski, do Arcybiskupa Stepinaca, w którym wyraża wdzięczność za gotowość przyjęcia wygnanych polskich księży w archidiecezji zagrzebskiej. Lourdes, 21 marca 1941. List napisany był po łacinie (t. II, s. 114–116).

3. (88) List JE abpa Giovanniego Battisty Montini, Substytuta Sekretariatu Stanu Jego Świątobliwości, przyszłego papieża Pawła VI, do Arcybiskupa

¹ Por. H. Jagodziński, *Na przedmurzu chrześcijaństwa. Błogosławiony Kardynał Alojzije Stepinac i Chorwacja*, Kielce 2009.

² J. Batelja, *Blaženi Alojzije Stepinac – svideok Evanđelja ljubavi. Životopis, dokumenti i svjedočanstva – prije, za vrijeme i nakon Drugoga svjetskoga rata*, t. I–III, Zagreb 2010.

³ Numery w nawiasach po liczbie porządkowej, zawierają numerację, jaką noszą poszczególne dokumenty w wyżej cytowanym dziele. W dalszej części artykułu odnośniki umieszczone w tekście dotyczą numerów porządkowych dokumentów umieszczonych przez autora.

Stepinaca, dotyczący dezorganizacji pomocy Czerwonego Krzyża dla 325 polskich uchodźców i chęci przyjęcia im z pomocą przez Stolicę Apostolską. Watykan, 1 lipca 1941. List napisany był po włosku (t. II, s. 155–157).

4. (91) List JE ks. abpa Giovanniego Battisty Montini, Substytutu Sekretariatu Stanu Jego Świątobliwości, przyszłego papieża Pawła VI, do Arcybiskupa Stepinaca, o udzieleniu pomocy finansowej przez Stolicę Apostolską polskim kobietom i dzieciom znajdującym się w „Domu Szwajcarskim”, umieszczonym w hotelu „Slavija” w Crikvenicy. Watykan, 9 lipca 1941. List napisany był po włosku (t. II, s. 159–161).

5. (98) Lista zawierająca liczbę 303 polskich uchodźców, z wyszczególnieniem miast, gdzie się znajdują na terenie Niezależnego Państwa Chorwackiego i Serbii, z prośbą o pomoc, sporządzona przez hrabiego Antoniego Potockiego i ks. Alojzego Dydka. Lista ta napisana w języku chorwackim, została przekazana Arcybiskupowi Stepinacowi 26 lipca 1941 r. (t. II, s. 176–177).

6. (99) Notatka sekretarza ks. dra Franja Šepera o pomocy finansowej udzielonej przez Arcybiskupa Stepinaca dla polskich dzieci w hotelu „Slavija” w Crikvenicy. Zagrzeb, 26 lipca 1941. Notatka sporządzona po chorwacku (t. II, s. 177).

7. (103) List Arcybiskupa Stepinaca do JE abpa Giovanniego Battisty Montini, Substytutu Sekretariatu Stanu Jego Świątobliwości, w którym informuje o ilości polskich uchodźców na terenie Niezależnego Państwa Chorwackiego i Serbii, o udzielonej im pomocy i gotowości do dalszego pośredniczenia w przekazywaniu środków na ich utrzymanie. Zagrzeb, 28 lipca 1941. List napisany był po włosku (t. II, s. 179–181).

8. (107) List Prezesa Komitetu Pomocy Polskim Ofiarom Wojny we Fryburgu w Szwajcarii do Arcybiskupa Stepinaca, w którym dziękuje za pomoc i opiekę nad „Domem Szwajcarskim” w Crikvenicy i prosi o wyjaśnienie, czy przekazane środki finansowe są darem Ojca Świętego, czy też środkami przekazanymi za pośrednictwem Nuncjatury Apostolskiej w Bernie. Fryburg, 6 sierpnia 1941. List napisany był po francusku, podpisy nieczytelne (t. II, s. 185–187).

9. (119) Odpowiedź Sekretariatu Arcybiskupa Stepinaca do Komitetu Pomocy Polskim Ofiarom Wojny we Fryburgu, gdzie wyjaśnia sprawę udzielonej pomocy dla „Domu Szwajcarskiego” w Crikvenicy. Zagrzeb, 6 października 1941. List napisany był w języku francuskim (t. II, s. 200–202).

10. (139) List hrabiny Marii Potockiej do Arcybiskupa Stepinaca, z podziękowaniem za materialną i duchową pomoc polskim uchodźcom i prośbą o dalszą. Crikvenica, 26 listopada 1941. List napisany był po niemiecku (t. II, s. 236–237).

11. (155) Potwierdzenie przyjęcia 60.000 kun przez Złatę Benković od Arcybiskupa Stepinaca na rzecz polskich uchodźców w domu

w Crikvenici. Zagrzeb, 2 stycznia 1942. Potwierdzenie napisane było po chorwacku (t. II, s. 264).

12. (161) List kard. Luigiego Maglione, Sekretarza Stanu Jego Świątobliwości, do Arcybiskupa Stepinca, z którym przesyła czek na 10.810 franków szwajcarskich, jako dar Ojca Świętego dla polskich uchodźców w hotelu „Slavija” w Crikvenicy i innych rozszaniach na jugosłowiańskim terytorium, z instrukcją co do ich podziału. Watykan, 19 stycznia 1942. List napisany był po włosku (t. II, s. 268–270).

13. (178) Szkic pisma, którym Arcybiskup Stepinac poinformował Stolicę Świętą o podziale pieniędzy dla polskich uchodźców w Niezależnym Państwie Chorwackim i poprosił o dalszą pomoc. Zagrzeb, 21 lutego 1942. List napisany był po włosku (t. II, s. 288–289).

14. (183) Potwierdzenie, podpisane przez Zlatę Benoković, o przyjęciu od Arcybiskupa Stepinaca pieniężnego daru w wysokości 10.810 franków szwajcarskich przekazanego przez papieża Piusa XII dla polskich uchodźców. Zagrzeb, 10 marca 1942. Potwierdzenie napisane po chorwacku (t. II, s. 295–296).

15. (188) Potwierdzenie, podpisane przez Zlatę Benoković, o przyjęciu od Arcybiskupa Stepinaca pieniężnego daru w wysokości 60.000 kun od pp. Eduarda Vidoudez i Paula de Thomasson dla „Polskiego domu dziecka” w Crikvenicy. Zagrzeb, 26 marca 1942. Potwierdzenie napisane po chorwacku (t. II, s. 299).

16. (189) Notatka o przekazaniu pieniężnej pomocy w dwóch ratach, po 8000 kun każda, dla kancelarii parafialnej w Zemunie (przedmieście Belgradu), dla polskich uchodźców na terenie Serbii. Notatka sporządzona po chorwacku. Zagrzeb 30 marca 1942 (t. II, s. 300).

17. (190) Powiadomienie Arcybiskupa Stepinaca przez Pierwszą Chorwacką Kasę Oszczędnościową o wpłynięciu pieniężnej pomocy dla „Polskiego domu dziecka” w Crikvenicy. Zagrzeb, 31 marca 1942. Powiadomienie napisane po chorwacku (t. II, s. 300).

18. (203) Potwierdzenie, podpisane przez Zlatę Benoković, o przyjęciu od Arcybiskupa Stepinaca pieniędzy dla „Polskiego domu dziecka” w Crikvenicy. Zagrzeb, 3 kwietnia 1942. Potwierdzenie napisane po chorwacku (t. II, s. 301).

19. (204) Potwierdzenie, podpisane przez dr Augustina Juretića, o przyjęciu od Arcybiskupa Stepinaca pieniędzy dla „Polskiego domu dziecka” w Crikvenicy. Zagrzeb, 20 maja 1942. Potwierdzenie napisane po chorwacku (t. II, s. 317).

20. (215) JE abp G. B. Montini, Substytut Sekretariatu Stanu Stolicy Apostolskiej, informuje Arcybiskupa Stepinaca o przydziale na Chorwację 120 książek z edycji w języku polskim, którą Ojciec Święty przeznaczył dla polskich uchodźców w Europie. Kardynała prosi się o rozdzielenie tych

książek między Polakami. Watykan, 20 maja 1942. List napisany był po włosku (t. II, s. 318).

21. (2016) Dr Maria Kujawska, dyrektor Szwajcarskiego Domu dla Polskich Dzieci w Crikvenicy, potwierdza otrzymanie od Arcybiskupa Stepinaca 150.000 kun na tenże dom. Crikvenica, 12 czerwca 1942. Potwierdzenie napisane było po niemiecku (t. II, s. 334).

22. (225) Dr Maria Kujawska, dyrektor Szwajcarskiego Domu dla Polskich Dzieci w Crikvenicy, w imieniu dzieci i matek z prowadzonego przez siebie domu, dziękuje Arcybiskupowi Stepinacowi za okazaną pomoc. Crikvenica, 12 czerwca 1942. List napisany był po niemiecku (t. II, s. 334–335).

23. (271) Dr Maria Kujawska, dyrektor Szwajcarskiego Domu dla Polskich Dzieci w Crikvenicy, prosi Arcybiskupa Stepinaca o przesłanie sprawozdania o środkach finansowych, które jej przekazał na prowadzony przez nią dom od 1 stycznia 1942, i prosi o dalszą pomoc. Crikvenica, 29 lipca 1942. List napisany był po niemiecku (t. II, s. 350–352).

24. (274) Dr Maria Kujawska, dyrektor Szwajcarskiego Domu dla Polskich Dzieci w Crikvenicy, prosi Arcybiskupa Stepinaca o przesłanie pieniędzy, które powinny nadejść z Genewy, za pośrednictwem Antona Buchhoffer'a. Jeżeliby jeszcze nie nadeszły, to prosi o pożyczkę 160.000 kun na ich poczet. Crikvenica, 27 listopada 1942. List napisany był po niemiecku (t. II, s. 404–405).

25. (283) Dr Maria Kujawska, dyrektor Szwajcarskiego Domu dla Polskich Dzieci w Crikvenicy, prosi Slavę Fürst-Bošnjak, o zwrócenie się z zapytaniem do Arcybiskupa Stepinaca, czy przyszły pieniądze dla domu. Crikvenica, 16 grudnia 1942. List napisany był po niemiecku (t. II, s. 411–412).

26. (284) Slava Fürst-Bošnjak potwierdza przyjęcie 20000 kun od Arcybiskupa Stepinaca dla polskich dzieci w Crikvenicy. Crikvenica, 4 stycznia 1943. Potwierdzenie napisane było po chorwacku (t. II, s. 420).

27. (286) Slava Fürst-Bošnjak potwierdza przyjęcie 250 000 kun od Arcybiskupa Stepinaca dla polskich dzieci w Crikvenicy. Crikvenica, 5 stycznia 1943. Potwierdzenie napisane było po chorwacku (t. II, s. 420).

28. (289) Dr Maria Kujawska, dyrektor Szwajcarskiego Domu dla Polskich Dzieci w Crikvenicy, dziękuje Arcybiskupowi Stepinacowi za okazaną pomoc. Crikvenica, 13 stycznia 1943. List napisany był po niemiecku (t. II, s. 422–423).

29. (292) Dr Maria Kujawska, dyrektor Szwajcarskiego Domu dla Polskich Dzieci w Crikvenicy, potwierdza otrzymanie od Arcybiskupa Stepinaca 250.000 kun na tenże dom. Crikvenica, 30 stycznia 1943. Potwierdzenie napisane było po niemiecku (t. II, s. 425).

30. (301) Slava Fürst-Bošnjak potwierdza przyjęcie 492.200 kun od Arcybiskupa Stepinaca dla polskich dzieci w Crikvenicy. Crikvenica, 10 lutego 1943. Potwierdzenie napisane było po chorwacku (t. II, s. 429).

31. (363) Dr Maria Kujawska, dyrektor Szwajcarskiego Domu dla Polskich Dzieci w Crikvenicy, potwierdza, że otrzymała od Arcybiskupa Stepinaca 492.000 kun na tenże dom. Crikvenica, 20 lutego 1943. Potwierdzenie napisane było po niemiecku (t. II, s. 466).

32. (364) Dr Maria Kujawska, dyrektor Szwajcarskiego Domu dla Polskich Dzieci w Crikvenicy, informuje Arcybiskupa Stepinaca o przesiedleniu kilku rodzin z Crikvenicy do Malinskiej na wyspie Krk i dziękuje za okazaną pomoc. Crikvenica, 13 lipca 1943. List napisany był po niemiecku (t. II, s. 567–568).

33. (397) Dr Maria Kujawska, dyrektor Szwajcarskiego Domu dla Polskich Dzieci w Crikvenicy, prosi Arcybiskupa Stepinaca o pomoc z jego własnych środków lub znalezienie dobroczyńców dla domu polskich uchodźców w Malinskiej na wyspie Krk. Malinska, 29 grudnia 1943. List napisany był po niemiecku (t. II, s. 615–616).

34. (425) List ks. Stefana Mirskiego, polskiego uchodźcy pełniącego obowiązki proboszcza w Podravskoj Slatini, do Arcybiskupa Stepinaca, w którym prosi o pomoc dla polskich uchodźców umieszczonych w Malinskiej, na wyspie Krk. Brinje, 10 maja 1944. List napisany był po chorwacku (t. III, s. 36–37).

35. (437) List Biskupa Krku Josipa Srebrnića do Arcybiskupa Stepinaca z troską o polską kolonię w Malinskiej na wyspie Krk i prośbą o radę co do przeznaczenia środków finansowych, które zwróciła Komisja likwidacyjna II Armii Królestwa Włoch. Krk, 19 lipca 1944. List napisany był po chorwacku (t. III, s. 51–52).

36. (439) List ks. Stefana Mirskiego, polskiego uchodźcy, w którym prosi Arcybiskupa Stepinaca, ażeby z pieniędzy, jakie otrzymał dla polskich uchodźców, część przeznaczył dla polskiej kolonii w Malinskiej na wyspie Krk, która to kolonia na poczet tychże pieniędzy zaciągnęła pożyczkę u Biskupa Krku, Josipa Srebrnića. Brinje, 22 lipca 1944. List napisany był po chorwacku (t. III, s. 54).

37. (441) Własnoręczna notatka Arcybiskupa Stepinaca o finansowej pomocy dla polskich uchodźców na wyspie Krk. Zagrzeb, 2 sierpnia 1944. Notatka została sporządzona po chorwacku (t. III, s. 55).

38. (442) Notatka nieznanego autorstwa o finansowej pomocy dla polskich uchodźców na wyspie Krk. Zagrzeb, 2 sierpnia 1944. Notatka została sporządzona po chorwacku (t. III, s. 55–55).

3. Błogosławiony kard. Alojzije Stepinac wobec Polaków

W czasie tragicznego września 1939 r. i w następnych miesiącach wielu Polaków udawało się na emigrację poprzez Królestwo Jugosławii, zwłaszcza do Francji oraz do innych państw znajdujących się poza strefą wpływów

Niemiec. Nie dla wszystkich jednak Jugosławia była krajem tranzytowym. Dla wielu pobyt tam z różnych przyczyn uległ wydłużeniu. Na tym tle bardzo ciekawym źródłem okazują się wydane drukiem materiały, świadczące o pomocy okazanej Polakom przez abpa Zagrzebia Alojzije Stepinaca. Niektóre dokumenty zostały opublikowane w całości, a o niektórych ks. Batelja w swojej pracy tylko wspomina. Od samego początku wojny szczególną opieką Arcybiskup otoczył polskich księży. W 1940 r. kard. August Hlond zwrócił się do archidiecezji zagrzebskiej, aby uciekającym przed Niemcami polskim księżom udzielono schronienia i pomocy. Abp Stepinac w liście z 6 lutego 1940 r., do ks. prałata Gjuri Madierca, rektora Chorwackiego Kolegium św. Hieronima w Rzymie, tak pisał w tej sprawie:

Otrzymałem list od Jego Eminencji kardynała Hlonda, abym udzielił pisemnej zgody na przybycie polskich księży do Jugosławii, ponieważ jest to konieczne do otrzymania wizy. W międzyczasie już posłałem takie polecane oświadczenie bezpośrednio do księdza prałata za pośrednictwem pana Mikerića, i dlatego proszę księdza o nawiązanie kontaktu z kardynałem i niech ksiądz objaśni mu tę sprawę. Pragnąłbym, aby polscy księża przybyli jak najszybciej, ponieważ są u nas wielkie problemy w następstwie ubytku duchowieństwa. Wielu zaczęło ciężko chorować, jeden już umarł i obawiam się, że będzie tego więcej⁴.

13 marca 1940 r. abp Stepinac poprosił ks. prałata Madjerca, by poinformował ks. kard. Hlonda, ażeby możliwie szybko przysłał do Zagrzebia wygnanych polskich księży. W liście czytamy między innymi:

proszę przysłać jak najszybciej znajdujących się u was polskich księży do Zagrzebia, abym im wydał dekrety i posłał ich na parafie, gdzie nasi proboszczowie ich serdecznie oczekują i dobrze ich przyjmą. Tych trzech, którzy przyjechali, już posłałem na parafie⁵.

Za tę gotowość pomocy kard. Hlond podziękował abpowi Stepinacowi w liście z 21 marca 1941 r. (por. nr 2). Alojzije Stepinac w trosce o polskich księży skierował listy polecające w ich sprawie do władz cywilnych⁶. Wdzięczność Arcybiskupowi Zagrzebia za okazaną pomoc polskim księżom oraz wiernym wyraził również Konsul Generalny Rzeczypospolitej Polskiej w Zagrzebiu, Mieczysław Grabiński, w liście z 12 grudnia 1940 r. (por. nr 1).

Kiedy w 1941 r. państwa Osi zajęły Jugosławię, na terenie Chorwacji zarejestrowano 303 Polaków. Liczbę tę znamy z listu, jaki polski ksiądz Alojzy Dydek wystosował do abpa Stepinaca 26 lipca 1941 r., prosząc go o finansową pomoc i załączając przy tym dokładny wykaz osób i miejsc, gdzie przebywali nasi rodacy (por. nr 5).

⁴ J. Batelja, *Blażeni Alojzije Stepinac...*, dz. cyt., t. I, s. 322.

⁵ Tamże.

⁶ Por. tamże, s. 322–323.

JE ks. abp Giovanni Battista Montini, Substytut Sekretariatu Stanu, późniejszy papież Paweł VI, skierował 1 lipca 1941 r. list do Arcybiskupa Zagrzebia, w którym prosi o wiadomości na temat polskich uchodźców na terenie byłej Jugosławii. Pyta także o wysokość pomocy, której by potrzebowali ze strony Stolicy Apostolskiej, mając nadzieję, że w przyszłości zajmie się rozdzielaniem tejże pomocy (por. nr 3). Następnie w liście z 9 lipca 1941 r. pisze w sprawie polskiej kolonii w Crikvenicy, zwracając się z prośbą do abpa Stepinaca, aby z własnych środków przekazał na ten cel 2000 franków szwajcarskich, które zostaną mu zwrócone później przez Sekretariat Stanu. Jednocześnie prosi go o gotowość pośredniczenia w przekazywaniu pieniędzy ze strony *Union International de Secours aux Enfants* (Międzynarodowa Unia Pomocy Dzieciom) z siedzibą w Genewie, dyrektorowi tej polskiej instytucji, doktor Marii Kujawskiej (por. nr 4).

Należy przy tym zauważyć, że największa część dokumentów opublikowanych w dziele ks. Batelji dotyczy właśnie wspomnianego Szwajcarskiego Domu dla Polskich Dzieci (*Home Suisse pour les Enfants Polonais*), znajdującego się w Crikvenicy w Dalmacji. Dom ten został utworzony i w głównej mierze finansowany przez charytatywną organizację szwajcarską „Pro Polonia”. Z ramienia tego stowarzyszenia, dr Kujawska zorganizowała dom dla dwudziestu kilku kobiet, „wdów wojennych”, i ich dzieci. Wokół tej placówki powstała z czasem polska kolonia. W sierpniu 1943 r. Włosi, którzy wówczas okupowali Dalmację, przenieśli polskich uchodźców do miejscowości Malinska na wyspie Krk. Po upadku reżimu Benito Mussoliniego jesienią 1943 r. Niemcy zajęli tę część Chorwacji. Dnia 11 stycznia 1944 r. gestapo aresztowało całą polską kolonię. Ksiądz Stefan Mirski, który w 1941 r. pracował na terenie archidiecezji zagrzebskiej, a następnie na terenie diecezji Senj, swoim listem z 10 maja 1944 r. poinformował abpa Stepinaca o tym wydarzeniu (por. nr 34). Ksiądz Mirski relacjonuje, że Polakom dano tylko pół godziny na przygotowanie się do podróży. Następnie w Rijece Niemcy dokonali selekcji mieszkańców kolonii: niektórzy zostali wcieleni do niemieckich formacji wojskowych, inni skierowani na przymusowe roboty do Niemiec, a pozostali zesłani do obozu koncentracyjnego w Lublinie⁷. Maria Kujawska, z córkami Barbarą i Janiną, oraz z 55 innymi kobietami, 24 stycznia 1944 r. została osadzona w obozie koncentracyjnym w Ravensbrück.

Jak to już było wyżej wspomniane, abp Stepinac wielokrotnie przychodził z pomocą polskim uchodźcom. W tym też celu zwrócił się z prośbą do polskiego księdza Zygmunta Majchrzaka, administratora parafii Žakan, o informacje na temat ilości polskich emigrantów znajdujących się na terenie byłej Jugosławii. Takie sprawozdanie ks. Majchrzak sporządził 18 lipca 1941 r., szacując liczbę Polaków na od 300 do 400 osób, z których wielu nie posiadało środków

⁷ Por. J. Batelja, *Blaženi Alojzije Stepinac...*, dz. cyt., t. I, s. 320.

do życia⁸. Z kolei wspomniany ks. Dydek w swoim sprawozdaniu z 26 lipca 1941 r. ustalił tę liczbę na 303 przybyszów z Polski, zaznaczając, że potrzebują oni szybkiej pomocy (por. nr 5). Alojzije Stepinac swoim pismem z 28 lipca 1941 r., zaadresowanym na JE G. Montiniego poinformował, że na terenie Niezależnego Państwa Chorwackiego przebywa około 300 polskich uchodźców, pozbawionych wsparcia, których liczba, jak przewiduje, będzie się powiększała z biegiem czasu (por. nr 7). W piśmie tym wspomniał także, że przekazał dr Kujawskiej 20.000 dinarów dla polskich uchodźców – według wskazań abpa Montiniego – i wyraził gotowość w przekazywaniu dalszej pomocy dla nich.

Dnia 19 stycznia 1942 r., Sekretarz Stanu Jego Świątobliwości, kard. Luigi Maglione, przesłał abpowi Stepinacowi 10.810 franków szwajcarskich, z prośbą, aby kwotę 6.540 franków przesłał jako dar bożonarodzeniowy Ojca Świętego dla polskiego domu dziecka w Crikvenicy, a pozostałe 4.270 franków przeznaczył dla innych polskich uchodźców, znajdujących się na terenie byłej Jugosławii (por. nr 12). Alojzije Stepinac otrzymał tę wiadomość wraz z czekiem 1 marca 1942 r.

Stolica Apostolska nie ustawała w trosce o polskich uchodźców na terenie byłej Jugosławii, czego przykładem chociażby przesłanie 120 egzemplarzy książek, wydrukowanych w języku polskim przez drukarnię watykańską. Czytamy o tym w liście abpa Montiniego z 20 maja 1942, przesłanym na ręce Pasterza Zagrzebia (por. nr 20). Arcybiskup Stepinac odpowiedział na to pismo 8 czerwca 1942 r., powiadamiając między innymi, że ów dar został przekazany polskim uchodźcom według życzenia ofiarodawcy. Wspomniany już ks. Majchrzak w liście z 18 lipca 1941 r., do niezidentyfikowanego jak dotąd księdza w Zagrzebiu, złożył w imieniu polskich emigrantów znajdujących się w Niezależnym Państwie Chorwackim, następujące świadectwo o błogosławionym Alojzije Stepinacu:

Czcigodny Księżu, proszę pozwolić przekazać Jego Ekscelencji Księdzu Arcybiskupowi ze strony Polaków, którzy u mnie przebywają, jak i z mojej strony, wyrazy naszego najgłębszego szacunku z okazaną nam do tej pory uwagę i pomoc wszystkim Polakom, którzy znaleźli się w nieszczęściu daleko od swojej ojczyzny. Dobroć i szlachetność Jego Ekscelencji już jest znana wielu polskim biskupom, księżom oraz pozostałym Polakom, i dlatego jego imię będzie zapisane złotymi zgłoskami w sercach wszystkich Polaków⁹.

⁸ Por. tamże, s. 315.

⁹ J. Batelja, *Blażeni Alojzije Stepinac...*, dz. cyt., t. I, s. 321.

Zakończenie

W trakcie ostatniej wojny Polska poniosła relatywnie największe straty i szkody demograficzne spośród wszystkich państw walczących i okupowanych. Zarówno III Rzesza, jak i Związek Radziecki, prowadziły wobec obywateli II Rzeczypospolitej politykę eksterminacji, z ludobójstwem włącznie, politykę wynaradawiania, wyniszczenia biologicznego i kulturowego, masowych wysiedleń, wreszcie politykę deportacji na roboty przymusowe oraz przymusowego wcielania do swych armii. W tym kontekście warto by było zwrócić uwagę na tych, którzy wyciągnęli pomocną dłoń do naszego narodu w owych tragicznych latach. Pomimo geograficznej bliskości Polski i Chorwacji, ten epizod wzajemnych relacji, których dotyczą omawiane dokumenty, jest dość mało znany w naszym kraju, jak również nieznana pozostaje sama osoba błogosławionego Kardynała. Jak wynika z opublikowanych dokumentów, Arcybiskup Zagrzebia, a także Kościół katolicki na terenie Królestwa Jugosławii pospieszyli z pomocą duchownym i świeckim z Polski. Świadectwem uznania dla tego wsparcia ze strony polskich władz kościelnych i państwowych są listy z podziękowaniami wystosowane do abpa Stepinaca przez Prymasa Polski, kard. Augusta Hlonda, oraz Konsula Generalnego Rzeczypospolitej Polskiej w Zagrzebiu, Mieczysława Grabińskiego. Pisma te świadczą ponadto o aktywnym udziale Stolicy Apostolskiej w dziele pomocy Polakom, którzy przebywali wtedy na terenie Jugosławii. Większość dokumentów dotyczy pomocy materialnej dla domu dziecka i polskiej kolonii w Crikvenicy, a potem w Malinskiej na wyspie Krk. Arcybiskup Stepinac osobiście angażował się w przekazywaniu tejże pomocy, jak też sam ją organizował.

Upowszechnienie znajomości niniejszych dokumentów w Polsce okazuje się o tyle ważne, że publikacje ukazujące się w Polsce, a dotyczące okresu II wojny światowej i roli Kościoła i Stolicy Apostolskiej na terenie Królestwa Jugosławii, bardzo często powielają stereotypy wypracowane jeszcze za czasów marszałka Josipa Broz Tito. Jakkolwiek od zakończenia II wojny światowej minęło już siedemdziesiąt lat, to można odnieść wrażenie, że kontrowersji i nowych pytań wciąż przybywa. Zwykle pojawiają się one w kontekście aktualnych dyskusji dotyczących roli i miejsca Kościoła we współczesnym świecie.

W dziesiątą rocznicę beatyfikacji błogosławionego kard. Alojzije Stepinaca, 21 września 2008, podczas uroczystej Mszy św. sprawowanej przed zagrzebską katedrą, kard. Tarcisio Bertone, Sekretarz Stanu Jego Świątobliwości, w wygłoszonej homilii podkreślił:

Minęło dziesięć lat od tego tak znaczącego wydarzenia i dzisiaj jesteśmy tu, aby je upamiętnić. Zebraliśmy się tutaj, żeby ukazać w pełnym świetle konsekwentność i ewangeliczną odwagę, które wyróżniały życie i śmierć tego heroicznego syna

waszej ziemi: jesteśmy tutaj, aby w tym samym czasie zapytać się, czy i jak podążamy za śladami tego wiernego ucznia Chrystusa, który przysporzył czci Kościołowi i Chorwacji.

Co znaczy być uczniem Chrystusa w dzisiejszym świecie, to swoim życiem jasno ukazał błogosławiony kard. Alojzije Stepinac. W czasach niezwykle burzliwych, w których przyszło mu żyć, ciągle stawał przed niełatwymi dylematami, niejednokrotnie niosącymi ze sobą ryzyko utraty życia. Jego postać ma szczególne znaczenie dla nas, współczesnych, którzy tak łatwo rozgrzeszamy siebie z małych lub większych kompromisów. Często z łatwością przyjmujemy rozdział życia religijnego od życia publicznego. Tłumaczymy to historyczną koniecznością albo „takimi czasami”, które jakoby mogły zwalniać od obowiązku życia Ewangelią. Szczególnie tragiczny dla błogosławionego Alojzije okazał się okres ostatniej wojny światowej oraz pierwsze lata powojenne, kiedy doświadczył niesprawiedliwego wyroku i więzienia. Kardynał Stepinac nie łudził się co do zbrodniczej natury nazizmu, faszyzmu i komunizmu, dlatego nie próbował iść na żadne kompromisy kosztem Ewangelii. Jak dobry Pasterz troszczył się o powierzona sobie owczarnię. W imię tej troski nie unikał nikogo, gotów był rozmawiać z każdym. Nie wahał się zabierać publicznie głosu w obronie prześladowanych, chociaż wiązało się to z dużym niebezpieczeństwem, a nawet śmiercią. Wierne naśladowanie Chrystusa wywarło falę krytyki u tych, którzy Ewangelię i Kościół chcieli wykorzystać do realizacji własnych celów. Jedni oskarżali go o mieszanie się do polityki, zaś drudzy o bierność i pasywność, chociaż on ciągle głosił tylko jedno: Jezusa Chrystusa i Jego świętą Ewangelię. Błogosławiony Alojzije Stepinac pozostawił nam wzór prawdziwego patriotyzmu. Uczył, jak kochać własny naród, będąc przy tym wiernym synem Kościoła katolickiego, który ma wymiar powszechny. W tym kontekście ukazał niezwykle serce dla naszego narodu, śpiesząc z pomocą polskim duchownym i świeckim, znajdującym się w potrzebie.

Summary

BLESSSED CARD. ALOJZIJJE STEPINAC AND POLES, IN PUBLISHED DOCUMENTS 1940–1944

In this article, the author presented the documents concerning relations between blessed Card. Alojzije Stepinac and polish people during the second war world. This documents were published by Mgrs Juraj Batelja in book *Blaženi Alojzije Stepinac – svideok Evanđelja ljubavi. Životopis, dokumenti i svjedočanstva – prije, za vrijeme i nakon Drugoga svjetskoga rata*, t. I–III, Zagreb 2010. (Blessed Alojzije Stepinac – witness of Gospel of love. Curriculum vitae, documents and testimony – before, during and after the Second war world, v. I–III. Zagreb 2010.

Key words: documenta, Blessed Alojzije Stepinac, Poland

Słowa kluczowe: dokumenty, bł. Alojzije Stepinac, Polska

Ks. dr Henryk M. JAGODZIŃSKI – ur. w 1969 r. w Małogoszczu. Ukończył WSD w Kielcach. Uzyskał doktorat z zakresu prawa kanonicznego na Papieskim Uniwersytecie Świętego Krzyża w Rzymie, oraz Papieską Akademię Kościelną. Od 2001 r. w służbie dyplomatycznej Stolicy Świętej. Pracował kolejno w Nuncjaturach na Białorusi i Chorwacji, a następnie w Sekcji do Spraw Relacji z Państwami Sekretariatu Stanu Stolicy Apostolskiej. Od 6 września 2015, pełni służbę jako Radca Nuncjatury Apostolskiej w Indiach. Autor książek: *Il diritto amministrativo della Chiesa nella letteratura canonistica polacca*, Roma 2002; *Na przedmurzu chrześcijaństwa. Błogosławiony Kardynał Alojzije Stepinac i Chorwacja*, Kielce 2009; *By łamać chleb i składać dziękczynienie. Kapłaństwo w pismach niektórych Ojców Apostolskich*, Kielce 2010; *Polskie drogi nadziei*, Kielce 2010; *Zarys historii Najwyższego Trybunału Sygnatury Apostolskiej*, Kielce 2013; *Wiara kapłana*, Kraków 2014. Autor artykułów publikowanych m.in. w „Kieleckich Studiach Teologicznych”, „Studiach Sandomierskich” i „Ius Ecclesiae”.